

Matányi Marcell¹

Recenzió Nagy-L. István *A francia háborúk, Magyarország és a Habsburg Monarchia (1792–1815)* című könyvéről

Nagy-L. István azokhoz a kortárs történészekhez tartozik, akik megpróbálnak a 18. század végi Magyar Királyság társadalmi csoportjaihoz mint organikusan fejlődő részegységekhez fordulni. A szemlélet az „új hadtörténetírás” metodikájának is szerves része, így aligha lepődünk meg, ha azt látjuk, hogy a kötet – antropológiai példával élve – húsa a társadalom–politika–háború kapcsolata. A kötet gerincét a francia forradalmi háborúk adják. Ezeken végigtekintve kaphatunk izgalmas körképet a modern kor hajnalának éveiről. Egyértelműen nívuma, hogy mindezt a magyar aspektus figyelembevételével, sőt kiemelésével teszi. Huszonöt évnyi kutatómunka eredményét vehetjük kézbe, amely idő során a szerző olyan nagyszerű történészek munkásságából merített ihletet, erőt és példát, mint Zachar József, Csikány Tamás, Vizi László Tamás, Poór János. Nagy-L. István szellemi iskolájának tanáregyéniségeit, valamint pályatársait, Lázár Balázst és Réfi Attilát látva büszkén jelenthetjük ki, hogy a hazai Napóleon-kutatás posztmodern alapjait egy méltó történész-nemzedék fektette le.

A kötetet a struktúrája és tematizáló képessége alkalmassá teszi arra, hogy tankönyvként vagy korszakbevezető monográfiaként használjuk az 1792–1815 közötti időszak megismeréséhez. A hazai történettudomány, ahogyan azt a szerző is elismeri, mindeddig adós volt a francia forradalmat követő háborús esztendőök átfogó ismertetésével. Így ez a hiánypótlás vált az írás elsődleges céljává. Már a második oldalra és a borítóra választott képanyag is az elbeszélte történet ívét jelöli: míg az austerlitz-i csatavesztés grafikája a modernizáció kezdetét jelöli a császári–királyi hadseregben, addig a lipcsei csata annak a diadalútnak az első lépcsője, amelynek végső állomása a korzikai emberevő száműzetése volt. A két csata két különböző előjelű indikátor a K. K. Armee fejlődésének vizsgálatához. Egyik sem jelöl korszakhatárt a szó historikus értelmében, ám nem hagyhatjuk őket figyelmen kívül, ha a császári–királyi hadsereg történeti ívét kívánnánk felrajzolni. Nagy-L. munkássága, így a szóban forgó monográfia pedig kifejezetten kívánja.

¹ Tanársegéd, Nemzeti Köznevelési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtörténelem Tanszék, e-mail: matanyi.marci@gmail.com

A kötet első fejezete a Habsburg Monarchia hadseregének fejlődését tárja az olvasó elé. Hogy mégsem csupán a 2013-as szervezettörténeti monográfia leírhatatlan mennyiségű, rendszerezett és feldolgozott adathalmát olvashatjuk el új köntösben, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a szerző már a fejezet első részében merész szemléletváltásra invitál bennünket. A francia forradalom merőben új struktúrárt teremtett Európa nyugati szélén, és erre reagálnia kellett minden nagyhatalmi és feltörekvő státuszban lévő államnak. Nagy-L. István kézen fogva vezeti végig az olvasót Mária Terézia épülő Duna menti birodalmának szövevényes szerkezetén, miközben sorra villannak fel előttünk az összetett államokra olyan nagyon jellemző sűrű intézményváltások és átszervezések. A fejezet során egyre biztosabban formálódik meg lelki szemeink előtt egy olyan állam képe, amely nem pusztán a történelmi szerencse és az együttélésre kárhoztatott nemzetek gyökereinek összefonódásából, hanem egy család és az ő támogatóiknak víziójából született meg a 18. század során. Szinte az utolsó pillanatban, hogy szembenézzen a francia forradalom ránehezedő fenyegetésével. Ehhez olyan jól-rosszul ismert, de leginkább mára elfeledett karaktereket kapott, amelyek bemutatását a szerző szintén magára vállalta. Az első fejezetben így találkozunk a Habsburg-állam és a birodalom társadalma: felülről lefelé tekinthetjük végig a Duna völgyében élők életét. Szó esik az uralkodóról, családjáról, miniszterekről, a kijelölt időszakban kulcspozíciókat betöltő államférfiakról és természetesen ismert kapcsolati hálójukról. Ez utóbbi azért is fontos, mert a személyes ismeretségek nélkülözhetetlenek akkor, amikor az állam hosszú évtizedeken keresztül háborúra kényszerül, amelynek finanszírozását aligha képes egyedül viselni. Közép-Európában, így a Habsburg Monarchiában, ez pedig történelmi adottság: soha nincsen elegendő pénz ahhoz, hogy a birodalom nagyhatalmi státuszát megszerezhesse, vagy éppen fenntarthassa. A felvetett kérdésről szóló alfejezettel azonban már a társadalom mélyebb rétegében találjuk magunkat, hiszen a szerző az első fejezet utolsó szakaszában a kivetett adókat, beszolgáltatásokat és nem utolsósorban a katonai állításokat elviselő társadalmi réteggel foglalkozik. Igaz, elsősorban a számadatok szintjén. Ha vethetünk fel bármit is az ismeretanyag rovására, az, hogy a birodalom társadalmi szerkezetét elsősorban felülről vizsgálja, számsorok elemzésével. Felmerül ugyan, hogy mindez egy organikusan fejlődő, folyamatosan bővülő társadalmi rétegződés eredménye, de az államapparátus madártávlatú narratíváját nem engedi el a szöveg. Így az összetett állam társadalmából csupán annyit láthatunk, amennyit a bürokrácián átüböngő, az intézmények irattáraiba eljutó adatsorok láttatni engednek.

Hogy okoz-e ez bármi döccenést a „birodalmi egész” megértésében? Aligha... A kötet feladata ugyanis nem ez, hanem a címben jelölt hármasság ismertetése. Ennek tesz eleget a fegyvernemek, alakulatok és hadseregviszonyok értelmezése is a birodalom katonai útkeresése során. Innen nézve viszont nehezen érthetünk meg olyan társadalmi mozgásokat, amelyek sikerre vitték a Landwehr, vagy életben tartották az inszurrekció intézményét. Márpedig a forradalmi hadügy egyik fontos változása a társadalmi bázis katonai kiaknázása, amelyre lehetőséget kétségkívül ezen intézmények adtak. Ezek jelzik számunkra a korszak kutatásának további irányait, a munka terjedelme talán témakijelölésénél fogva sem alkalmas arra, hogy ennél mélyebben vizsgálja ezeket a kérdéseket.

A második fejezet a monográfia talán legizgalmasabb része, ugyanis kifejezetten a Magyar Királyságot origóra helyezve vizsgálja a francia háborúkat. A szerző vizsgálódásait ebben a fejezetben is határozott hátralépéssel indítja, és gyorstalpaló jelleggel vezeti végig a kalandozni vágyó olvasót a 18. század magyar politikatörténetén. A tankönyvérzést kiváltó adattömegeken azonban újra és újra átragyognak a szerzőre olyannyira jellemző „tudad-e” adalékok. Így válnak köznapibbakká, tulajdonképpen emberibbé azok a „nagyok”, akik a birodalom és végső soron a *Natio Hungarica* sorsát alakították. Ilyen fényes felvillanásban kaphatunk benyomást Martinovics gyermekkoráról, Sándor Lipót hobbijáról vagy az egyes országgyűlésekre süttött pozitív vagy negatív előjelekről. Nagy-L. István ilyen és ehhez hasonló véleményfűzéseit méltán tekinthetjük megalapozottnak, és bátran támaszkodhatunk rájuk rögtönzött időutazásunk során. Nélkülük aligha igazodnánk ki a magyar nemzeti ellenállás, reform útkeresések, vagy éppen a jakobinusok megjelenésének körülményei között. Ugyan a fejezet első szakasza valóban gyorstalpaló, egyértelműen rávezet bennünket a fejezet második részére, a magyarok viszonyára a hadsereggel. Az *exercitus hungaricus* 18. századi kérdésköre hosszú idő óta ingoványos talaj a magyar hadtörténetírásban. Nagy-L. nem is kíván pártot ütni, csupán a rá mindenképpen vonatkozó alaposággal vonultatja fel a levéltári irattömegek számadatait, mintegy tényként bemutatva a Magyar Királyság területéről kiállított és a francia háborúban részt vett katonák létszámstatisztikáit. Az egyes alfejezeteket olvasva esetenként támadhat *dejà vu* érzésünk, hiszen a szerző célja, hogy a címekben megjelölt témákat maradéktalanul – mintegy tankönyvjelleggel – körbejárja. Az ezek közötti átfedések, előforduló gondolatismétlések az egész hangsúlyozását, az összefüggések megvilágítását segítik.

A harmadik fejezet a tömör, *Francia háborúk* címet viseli és a kötet egyértelmű nívója. Ismerünk monográfiákat, amelyek a napóleoni háborúk egyes éveit, hadjáratait vagy hadseregeit mutatják be. Az angolszász és francia szakirodalom könyvtárakat töltött meg csupán az elmúlt két évtizedben. Az elmúlt öt évben ezek közül néhány számottevő magyar nyelven is elérhetővé vált. A Habsburg Birodalom azonban kevés kötetben kap ekkora figyelmet. A Magyar Királyságról nem is szólva, amelyről kimondhatjuk, hogy a rendszerváltás óta nem kapott ekkora súlyú alapkutatótást a francia forradalmi háborúk viszonylatában. A fejezet igazi háborús tabló: öt koalíciós háború, az oroszországi háború, a felszabadító háború és a száz nap eseményei kaptak helyet a több száz oldalon. Olvasmányos és figyelemfenntartó formában gördülünk végig a korszak hadtörténeti eseményein, miközben újra és újra felrémlenek az összefüggések, és fokozatosan tisztul ki a kép, amelynek a végén több százezer halott, egy legyőzött császár és egy nagyhatalmi sorba emelkedett Habsburg Birodalom áll. Egy olyan háborús sorozat eredményeképpen, amely visszavonhatatlanul megváltoztatta immár nemcsak Európa, hanem az egész világ sorsát. A monográfiát olvasva időről időre büszkeséget vélhetünk felfedezni magunkban, hiszen az összeálló képkockákkal kirajzolódik egy olyan Magyar Királyság is, amely nemcsak elszenvedője, de alakítója volt az eseményeknek. A szerző alapvetően hadműveleti szintig mutatja be az eseményeket, a katonai és politikai döntések meghozóit, ismert összefüggéseit és alakító tényezőit. Az eseményeket bőséges térképmellékletek teszik még könnyebben fogyaszthatóvá. Nagy Béla térképei valóban nagyszerűen egészítik ki a műveletek leírását, segítve azok megértését.

Az utolsó, negyedik fejezet nemcsak a Napóleon bukása után maradt, új világ összegző látteletét adja, hanem egy gyors mozdulatokkal felskiccelt, de annál színesebb vázlatot is a 19. század társadalmi, politikai és katonai mozgatórugóiról – természetesen a Duna völgyére és a Magyar Királyságra fókuszálva.

Nagy-L. István negyed évszázados kutatói munkájának tapasztalatai bemutatják a Habsburg Birodalom és a Magyar Királyság viszonyrendszerét, valamint a francia forradalmi eszmékkal és háborúkkal megélt kapcsolatát. A fejezetek tagolása, a szöveg tematizáló jellege, olvasmányos stílusa a művet kitűnően használható tankönyvvé teszi. Az elvégzett, hosszú évek óta hiánypótló alap kutatás azt a korszakot veszi végig, amely tulajdonképpen a magyar honvédelem polgári gyökereit is magában hordozza. A kötet ilyen módon igazán megérdemli, hogy a kutatások jelen állása szerint a napóleoni korszak egyfajta alapolvasmányává váljon. Ennek okán nem túlzás ágostoni párhuzammal zárni gondolataimat: *tolle, lege!*